

Het onzekere leven van onze woorden

Doelgroep	voortgezet onderwijs
Vorbereidingstijd	10 min.
Lesduur	40 min.
Kerndoelen	I5 (taalvariatie en taalverandering)
Eindtermen	I2 (taalverandering)
Taalperspectief (systemisch, individueel, sociaal cultureel, historisch)	systemisch (hoe werkt taal) historisch (waar komt taal vandaan en waar gaat het naartoe)
Lestype (klassikaal, groepjes, individueel)	klassikaal
Materiaal/benodigdheden	digibord
Thematiek	taalplezier, taalverandering, taalwetenschap
Competenties	analyserend vermogen, maatschappelijk bewustzijn

Achtergrond:

Taal verandert voortdurend. Vraag een tiener en een zestigplusser naar populaire woorden uit hun jeugd, en je merkt direct hoe bepaalde woorden ontstaan en bloeien, terwijl andere in gebruik afnemen of zelfs verdwijnen. Op woordpeiler.ivdnt.org kun je het vaak grillige leven van woorden in de laatste 25 jaar heel eenvoudig zelf onderzoeken.

Woordpeiler maakt gebruik van het [Corpus Hedendaags Nederlands](#). Dat is een groeiende verzameling Nederlandstalige teksten uit kranten, tijdschriften, journaaluitzendingen, blogs, websites en romans, die gedigitaliseerd en doorzoekbaar zijn op woorden.

In deze les onderzoeken leerlingen via de Woordpeiler hoe vaak een woord in de media is gebruikt in de laatste 25 jaar, en ontdekken ze van alles over de relatie tussen die statistieken en de ontwikkelingen in de wereld en hun eigen leven. Naast een taalkundige kant gaat het in deze les ook over het lezen en interpreteren van grafieken.

Tip: neem eerst **zelf de PowerPoint door** en **probeer de Woordpeiler kort uit** om de les vlot te laten verlopen.

Opdracht 1: kennismaken met Woordpeiler

Open op het digibord de [website van Woordpeiler](#). Vertel de leerlingen dat je hier kunt zien hoe vaak een woord voorkomt in gedrukte en online media vanaf het jaar 2000, en dat je dus hiermee de populariteit van een woord door de tijd heen kunt zien. Benoem dat de gegevens van Woordpeiler afkomstig zijn uit een grote (en groeiende) verzameling van meer dan 2,5 miljoen teksten uit kranten, tijdschriften, journaaluitzendingen, blogs en boeken uit Nederland, de Caribische rijkdelen, België en Suriname.

Typ in het zoekveld het woord '**anderhalvemetersamenleving**' en klik op '**zoeken**'. Je ziet een grafiek met op de x-as de jaren van 2000 tot nu. Op de y-as zie je hoe vaak dit woord in de media voorkwam per miljoen woorden. Wat is de verklaring voor de vorm van de grafiek en wat zegt dit over dit woord?

Klik nu linksonder op 'zoekinstellingen'. Stel de beginperiode in op 1 januari 2018 en klik opnieuw op 'zoeken'. De piek komt nu meer in het midden te staan. Vink nu in de zoekinstellingen het vakje 'splits automatisch op taalvariëteit' aan. Nu zie je het gebruik uitgesplitst per regio: Nederland (N-N), België (B-N), Nederlandse Antillen (A-N) en Suriname (S-N). Vraag de leerlingen waar het woord het meest werd gebruikt. Herhaal dit met het woord '**knuffelcontact**'. Bespreek klassikaal het verschil.

Opdracht 2: welk woord hoort bij welke grafiek?

Open de PowerPoint (slide 1). Leerlingen krijgen eerst per klik een nieuw woord te zien. Laat ze voorspellen welk type grafiek op de pagina ongeveer bij dit woord past als je het in Woordpeiler zou invoeren (met het zoekbereik van 2000 tot 2025). Laat ze hun voorspellingen opschrijven. Daarna volgen de echte grafieken van Woordpeiler, zonder dat het woord erbij staat. Kunnen ze nu voorspellen welk woord bij iedere grafiek hoort? Laat ze het woord dat ze denken opschrijven. Het juiste woord wordt paars gekleurd en onderstreept bij klikken. Wie heeft alle woorden goed geraden?

Slide 1: I-F, 2-A, 3-E, 4-G, 5-D, 6-B, 7-C, 8-H

Slide 2: **Vuurwerkverbod** (ieder jaar komt het woord weer terug rond de jaarwisseling, en ieder jaar in een grotere frequentie vanwege de groeiende discussie hierover)

Slide 3: **Allochtoon** (een woord dat steeds verder afneemt in gebruik, vanwege de negatieve associatie die rond het woord is ontstaan)

Slide 4: **Lopen** (een neutraal en veelgebruikt woord, dat niet veel toe- of afneemt)

Slide 5: **Fatbike** (een woord dat pas sinds de uitvinding ervan rond 2022 in de media verschijnt, en heel snel in frequentie is toegenomen vanwege de discussies over dit populaire nieuwe vervoersmiddel)

Slide 6: **Al** (een woord dat al langer bestaat, maar pas de laatste jaren sterk in frequentie toeneemt, vanwege de snelle en revolutionaire ontwikkelingen op dit gebied)

Slide 7: **Olympische** (een tweejaarlijks sterk piekend woord, tijdens de Zomerspelen en Winterspelen; je ziet dat de Zomerspelen met hoge pieken meer worden besproken in de media dan de Winterspelen met lage pieken)

Slide 8: **Migratieachtergrond** (een rond 2012 ontstaan en in populariteit toenemend woord, als (gedeeltelijke) vervanging van het verdwijnende woord allochtoon)

Slide 9: **Fidgetspinner** (een typische kortdurende hype onder basisschoolkinderen, en daarmee ook een woord dat maar een heel kort leven heeft)

Opdracht 3: Welk woorden willen ze zelf graag onderzoeken én vergelijken?

Laat de leerlingen nu zelf een woord kiezen om te onderzoeken met Woordpeiler. Eerst voorspellen ze de **vorm** van de grafiek: wat verwachten ze te zien? Klopt hun voorspelling? Is er een verschil tussen de vier taalvariëteiten? **Let ook op de frequentie op de y-as.** Zo kun je niet alleen de levensloop van de woorden zien door de tijd heen (de x-as), maar ook hoe vaak die gebruikt worden in de media. Bespreek klassikaal een paar opvallende voorbeelden.

Je kunt nu ook **meerdere woorden in één grafiek** tonen om ze goed met elkaar te kunnen vergelijken. Klik dan steeds onder het woord dat je net hebt ingevuld op de grijze balk met + in het midden. Hier kun je een nieuw woord invullen.

Hier wat voorbeelden die je klassikaal kunt doen:

Combineer eens de woorden **Trump** en **Biden**. Wie van deze twee wordt het meest genoemd in de media? Hoe komt dit, denk je, en wat zegt dit over beide personen? Wat kun je nog meer aan de grafiek aflezen? En als je nu eens de periode 2000 tot 2015 afbakent? Hoe ziet de grafiek er dan uit tussen die twee? En kijk ook eens naar het verschil op de y-as. En als je nu het woord **Obama** eraan toevoegt?

Of combineer het woord **corona** en het woord **stikstof**. Twee grote onderwerpen in het nieuws, maar welk van deze twee is het grootste nieuws? En hoe komt dat, denk je?

En zie bijvoorbeeld eens dat de grafiek van **stikstofcrisis** opvallend gelijk opgaat met het woord **boerenprotest**. Waarom is dat?

Of kijk eerst naar de grafiek wanneer je het woord **pietendiscussie** invoert. Wanneer was deze discussie op zijn hevigst? En combineer dit nu met het woord **roetveegpiet**. Wat valt op? Wanneer nam **roetveegpiet** het qua frequentie over van **pietendiscussie**? En speelde dit onderwerp ook in dezelfde mate in België, op de Nederlandse Antillen of in Suriname? Vergeet de y-as niet in de gaten te houden!

Typ **corona** in. Laat de leerlingen een woord bedenken dat tegen deze frequentiepiek op kan. Bijvoorbeeld *klimaatverandering* of *Taylor* of *vluchtelingencrisis*? Of *Trump*? En laat ze nu een woord bedenken die de piek van *corona* helemaal platdrukt omdat het andere woord extreem veel vaker in het nieuws voorkomt. Waar komen ze op? Een mogelijk antwoord is het woordje *de*. Combineer nu eens de woorden **de**, **het**, **een** en **en** in één grafiek. Welk woord komt het meest voor? Het woord *de* is gelijk ook het meest voorkomende woord in de Nederlandse taal.

En wat komt meer voor? Het woord **hij** of **zij**? En **man** of **vrouw**? Waarom?

En zo zijn er eindeloos veel interessante manieren om de populariteit van woorden met elkaar te vergelijken en dit te verbinden aan maatschappelijke ontwikkelingen. Veel plezier met deze website en de vele onderwerpen die je via dit instrument kunt aansnijden.